

Filistin ile İsrail Arasındaki Anlaşmalar: Kapsamı, Uygulanması ve İptali

Doğu Kudüs'te bulunan Wadi Hummus'taki Filistinlilere ait 70 evin sözde mahkeme kararıyla yıkılmasını eleştiren Abbas, İsrail tarafından gerçekleştirilen yıkımların, taraflar arasındaki mevcut anlaşmalara zaten riayet edilmediğini gösterdiğini ifade etti.

Haydar Oruç

Araştırmacı, Sakarya Üniversitesi

25 Temmuz'da Filistin Devlet Başkanı Mahmud Abbas bir açıklama yaparak, İsrail ile Oslo görüşmelerinden kaynaklanan bütün anlaşmanın iptal edileceğini duyurmuştur. Açıklamanın başında İsrail'in 22 Temmuz'da Doğu Kudüs'te bulunan Wadi Hummus'taki Filistinlilere ait 70 evin sözde mahkeme kararıyla yıkılmasını eleştiren Abbas, İsrail tarafından gerçekleştirilen yıkımların, taraflar arasındaki mevcut anlaşmalara zaten riayet edilmediğini gösterdiğini ifade etmiştir. Ayrıca son dönemde

artan bu gibi faaliyetlerin, ABD'nin sözde Yüzyılın Anlaşması (deal of century) Filistin Yönetimi'ne kabul ettirmek için başvuru yapıldığını da farkında olduklarını belirtmiştir.

Ancak ne olursa olsun ABD'nin sözde barış planına karşı olduklarını tekrar eden Abbas, İsrail ile aralarındaki anlaşmaların iptal edilmesini hayata geçirmek için ivedilikle bir komisyon kurulacağını da açıklamıştır. Abbas'ın yaptığı açıklamada hangi anlaşmaların iptal edileceğine dair detaylı bir bilgi verilmemiş olup, bunların neler

olacağına kurulacağı ifade edilen komisyonun karar vereceği değerlendirilmektedir. Abbas'ın bu iddialı sözlerine rağmen İsrail tarafından herhangi bir açıklama gelmediği gibi Kudüs ve Batı Şeria'nın değişik bölgelerindeki yıkım faaliyetlerine devam edilmiştir. Bununla birlikte Ağustos ayının ilk haftasında İsrail hükümeti tarafından alınan bir kararla Batı Şeria'nın C bölgesindeki farklı yerlerde toplam 2400 yeni yerleşim yerinin inşa edilmesi onaylanmıştır.

“

Abbas'ın daha önce de benzer açıklamalar yapmasına rağmen, nihayetinde bu kararların şu ya da bu nedenden dolayı hayata geçirilmemesi nedeniyle İsrail yönetiminin de bu açıklamayı yeterince ciddiye almadığı görülmektedir.

”

Abbas'ın daha önce de benzer açıklamalar yapmasına rağmen, nihayetinde bu kararların şu ya da bu nedenden dolayı hayata geçirilmemesi nedeniyle İsrail Yönetimi'nin de bu açıklamayı yeterince ciddiye almadığı görülmektedir. Dolayısıyla Filistin Yönetimi tarafından dile getirilen ancak İsrail tarafınca dikkate dahi alınmayan bu anlaşmaların neler olduğunun, muhtevasının ve uygulamalardaki problemler ile söz konusu anlaşmaların yürürlükten kaldırılması halinde sonuçlarının neler olabileceğinin ortaya konulması gerekmektedir.

Anlaşmaların hukuki boyutu ve kapsamı

1980'li yılların sonları ve 1990'lı yılların hemen başlarındaki bölgesel ve küresel konjonktür İsrail ve Filistin'i çatışmaları sonlandırarak bir anlaşmaya zorlamıştır. 1991 Madrid Konferansı ile başlayan bu süreçte sürdürülen müzakereler sonunda 1993'de Oslo'da

imzalanan ve Oslo I olarak da bilinen Prensipler Deklarasyonu (Declaration of Principles on Interim Self-Government Authority) geçici Filistin Yönetimi'nin oluşturulmasını sağlayan temel metin niteliğindedir. Oslo I'de üç kademeli bir geçiş planı öngörülmüştür. Buna göre ilk aşamada İsrail, Batı Şeria ve Gazze'deki askerlerini çekerek bu bölgelerde kurulacak Filistin Yönetimi'ne yetkilerini devredecekti. İkinci aşamada yani Oslo II olarak adlandırılan Geçici Anlaşma (Interim Agreement) sonucunda ise Batı Şeria'nın belirlenen bölgelerine İsrail güçleri yeniden konuşularak bu bölgelerin kontrolünü devralacaktı. Geçiş sürecinin son bulacağı 1999 yılında da nihai statü (permanent status) belirlenecekti.

Oslo I

Oslo I'de, Filistin tarafı İsrail'in var olma hakkını kabul ederken İsrail tarafı da Filistin tarafının kendi kaderini tayin hakkına saygı

FİLİSTİN LİDERİ ABBAS'IN "OSLO RESTİ" TARTIŞILIYOR

göstereceğini beyan etmiştir. Böylelikle o tarihe kadar birbirini resmi olarak tanımayan taraflar artık çözüm için muhatap olmak durumunda kalmıştır. Anlaşmayla Batı Şeria ve Gazze'nin ileride kurulması planlanan Filistin Yönetimi'nin kontrolünde birleşik bir bölge olduğunun altı çizilmiş olmasına rağmen, Kudüs'ün statüsü, Yahudi yerleşimlerin durumu, sınırlar, güvenlikle ilgili düzenlemeler, komşularla iş birliği, dış ilişkiler ve Filistinli mültecilerin geri dönüş hakları ele alınmamıştır.

Oslo II

1994'te imzalanan Gazze ve Eriha Anlaşması (The Agreement on the Gaza Strip and Jericho Area) ile karara bağlanan İsrail güçlerinin Gazze Şeridi ve Eriha'dan çekilmesi işlemi 1995'de imzalanan Oslo II olarak adlandırılan Geçici Anlaşma (Israeli-Palestinian Interim Agreement on the West Bank and the Gaza Strip) ile resmileştirilmiştir. Ancak bu anlaşmayla Batı Şeria; A, B ve C bölgeleri olmak üzere üçe ayrılmıştır. A ve B bölgeleri Filistin Yönetimi'nin yetki alanında bırakılırken C bölgesi tamamen İsrail'in

kontrolüne bırakılmış ve bu bölgede yeni yerleşimlerin açılmaya çağı karara bağlanmıştır. Filistin Yönetimi'nin kurulması ve nihai statüsü ile İsrail güçlerinin bahse konu bölgelerden çekilmesi veya bazı bölgelere yeniden konuşlanması için 5 yıllık bir geçiş süreci öngören anlaşma, Kudüs'ün statüsü, Yahudi yerleşimler, askeri bölgelerin belirlenmesi, Filistinli mültecilerin geri dönüş hakkı, sınırlar, dış ilişkiler ile kurulacak Filistin konseyine hangi yetki ve sorumlulukların devredileceği konularını ele almamıştır. Bilakis bu konuların geçiş süreci sonunda nihai anlaşmada ele alınarak çözümlenmesine karar verilmiştir.

Gazze ve El Halil'in bölünmesi

Yine aynı anlaşmanın 14. maddesine göre Gazze Şeridi'nin deniz kıyısı K, L ve M olmak üzere üç bölgeye ayrılmıştır. K ve M bölgeleri kapalı bölge olarak tanımlanırken L bölgesi askeri olmayan kullanımlara açık tek bölge olarak kayıt altına alınmıştır. Benzer şekilde 1997'de imzalanan El Halil Anlaşması'na (Protocol Concerning

the Redeployment in Hebron) göre ikiye bölünen El Halil'in H-1 bölgesi Filistin Yönetimi kontrolünde kalırken H-2 bölgesinin kontrolü İsrail'e devredilmiştir.

Anlaşmaların uygulamaya yönelik içerikleri

Yukarıda sayılan anlaşmalar iki taraf arasındaki temel metinleri oluşturmaktadır. Bu anlaşmalar kapsamında aşağıdaki hususlarda taraflar arasında ele alınmış ve karara bağlanmıştır;

- İsrail güçlerinin belirlenen bölgelere yeniden konuşlandırılması ve yetki devri
- Terörizm ve şiddetin engellenmesi için güvenlik politikası oluşturulması
- Karşılıklı güvenlik meselelerinde koordinasyon ve iş birliği ve kuralların belirlenmesi
- Batı Şeria'daki güvenlik uygulamaları
- Gazze'deki güvenlik uygulamaları
- El Halil için yol haritası oluşturulması
- Geçiş ve kontrol noktaları
- Batı Şeria ve Gazze'ye giriş-çıkışlar
- Gazze ve Batı Şeria arasında güvenli koridor oluşturulması
- Bölgelere ayırma, planlama ve inşaa faaliyetleriyle alakalı güvenlik uygulamalarının belirlenmesi
- Hava sahasının güvenliğinin sağlanması

- Gazze Şeridi deniz kıyısının güvenliğinin sağlanması
- Filistin polis teşkilatının kurulması, teçhizatlarının belirlenmesi ve konuşlandırılması
- Yahudi kutsal mekanlarının kullanımının düzenlenmesi

Görüldüğü gibi İsrail Yönetimi her ne kadar Filistin Yönetimi'ni tanısa da bu yönetimin kontrol edeceği topraklardaki bütün egemenlik haklarını sınırlandırmıştır. Bununla birlikte İsrail-Filistin meselesinin özünde yer alan Kudüs'ün statüsü, Yahudi yerleşimler, sınırlar ve Filistinli mültecilerin geri dönüş hakkı gibi konuların ele alınması nihai anlaşmaya bırakılarak özellikle ötelenmiştir.

Anlaşmaların uygulanmasında yaşanan ihlaller

Anlaşmalara İsrail adına imza atan dönemin Başbakanı İzak Rabin'in bir Yahudi köktendinci tarafından öldürülmesi sonrası İsrail siyasetinde yaşanan kaos anlaşmaların geleceğiyle ilgili soru işaretlerine yol açmıştır. 1996 seçimlerini Netanyahu liderliğindeki Likud Partisi'nin kazanmasıyla yeni yönetimin Oslo Anlaşmaları ile sağlanan barış sürecine sadık kalmayacağı ve anlaşmaların yüklediği sorumluluğu üstlenmeyeceği ortaya çıkmıştır. Oslo II ile öngörülen 5 yıllık geçiş sürecinin 1999'da dolmasına rağmen, Filistinlilerin kendi kaderlerini tayin haklarını nasıl kullanacaklarını belirleyecek olan nihai anlaşmaya bir türlü yanaşmamıştır. ABD'nin arabuluculuğuyla gerçekleştirilen 1998'deki Wye River ve 2000'deki Camp Da-

vid zirvelerinden herhangi bir sonuç çıkmamıştır. Buna mukabil 2000 yılında dönemin muhalefet lideri Sharon'un beraberindeki binlerce kişiyle Mescid-i Aksa'yı basması ikinci intifadaya yol açmış ve bu tarihten sonra taraflar arasında anlaşmalardan kaynaklanan karşılıklı güven ve sürece bağlı kalınmasından bahsetmek mümkün olmamıştır.

İsrail'in 2004 yılında başlattığı duvar projesiyle zaten can çekişmekte olan barış sürecinin tamamen ortadan kalktığını söylemek yanlış olmayacaktır. Bunlara ek olarak Yaser Arafat'a yönelik başlatılan izolasyon ve tecrit sonrası Arafat'ın ağır hasta olarak Fransa'ya gitmek zorunda kalması ve aradan fazla bir süre geçmeden hayatını kaybetmesi de anlaşmaların ruhuyla bağdaşmayacak hamlelerden biri olarak akıllara yer etmiştir. İsrail'in 2005'te Gazze'den çekilmesinden sonra 2006'da yapılan seçimlerde İslami Direniş Hareketi'nin (HAMAS) iktidara gelmesi üzerine Gazze'ye yönelik başlatılan izolasyon ve ardarda yapılan kanlı operasyonlar da anlaşmanın sadece kağıt üze-

rinde kaldığını gösteren diğer işaretlerden olmuştur.

Tüm bu saldırgan hamlelerin yanı sıra İsrail'in, işgal altında tuttuğu Filistin topraklarında illegal sayılan Yahudi yerleşimlerini durdurmak bir yana yoğunlaştırması anlaşmanın Filistin tarafını işgale razı etmek için başvurulan taktik olduğunu kanıtlamaktadır. Anlaşma gereği İsrail'in kontrolüne bırakılan Batı Şeria'nın C bölgesinde her türlü yerleşim faaliyeti dondurulmuş olmasına rağmen hem bu bölgede hem de Doğu Kudüs'te İsrail'in izin verdiği veya görmezden gelerek zımni onay verdiği yerleşim yerlerinin sayısı yaklaşık 600 bine ulaşmıştır.

Ayrıca İsrail'in güvenlik gerekçeleriyle yerleştirdiği çok sık kontrol noktalarında insan hakları ihlali ve ırkçılığa varan keyfi uygulamaları uluslararası gözlemciler tarafından da yoğun eleştirilere tabi tutulmuştur. Oslo I'de Gazze ile Batı Şeria bir bütün olarak kabul edilmişken, uygulamada Gazze tamamen izole edilmiş ve Batı Şeria ile irtibatı koparılmıştır. Bununla

yetinmeyen İsrail Yönetimi Doğu Kudüs'ten Batı Şeria'nın diğer bölgelerine geçişlerini de kısıtlayarak burayı da Filistin Yönetimi'nden kopuk bir parça haline getirmiştir. Mescid-i Aksa'nın BM kararları ve Oslo Anlaşmalarına ilave olarak 1994 yılındaki İsrail ve Ürdün arasında imzalan barış anlaşmasıyla belirlenen statüsünü değiştirmeye yönelik girişimler de anlaşmayı tartışmalı hale getiren konulardan biri olmuştur. Ayrıca sadece Doğu Kudüs'teki Filistinlilerin erişebildiği Mescid-i Aksa Külliyesi'ne giriş sürecinde getirilen keyfi kısıtlamalar da anlaşmalarda işaret edilen iyi niyetli yaklaşımlarla bağdaşmamaktadır.

İsrail Yönetimi'nin telkinleriyle ABD Başkanı Donald Trump'ın Kudüs'ü, Oslo Anlaşmaları'nda atıf yapılan nihai statü henüz belirlenmemişken ve her iki tarafın da Kudüs'ü başkent olarak görmesine rağmen sadece İsrail'in başkent olarak kabul ettiğini açıklaması İsrail tarafının çoktan anlaşmadan caydığını ve ABD'nin

İsrail'in bu tutumundan rahatsız olmadığını göstermektedir. 2018 yılında Knesset'te kabul edilen tartışmalı Yahudi Ulus Devlet Kanunu ile kendi kaderini tayin hakkının sadece Yahudiler için öngörülmesi, Yahudi yerleşimlerin devlet güvencesine alınarak destekleneceğinin vurgulanması, Arapçanın resmi dil olmaktan çıkarılması ve sadece Yahudiliğe mahsus dini bayram ve sembollerin kabul edilerek diğer farklı din ve etnisitelerin dışlanması da imzalanan barış anlaşmalarının kapsamıyla çelişmektedir.

Son olarak ABD Başkanı Trump'ın daha kampanya döneminde söz verdiği ve göreve gelir gelmez başlattığı "yüzyılın barış planı" kapsamında ortaya atılan iddialar da problemlili ve tek taraflı olarak işletilse de henüz yürürlükte olan karşılıklı anlaşmalarla uyusmamaktadır. Zira içeriğinin çoğunun İsrail Yönetimi'nce dikte edildiği tahmin edilen anlaşma metninden sızdırılan maddelere göre; önceki anlaşmalarda vurgulanan iki dev-

letli bir çözüm modelinden uzaklaşıldığı ve Batı Şeria'nın da İsrail topraklarına eklenerek İsrail Bayrağı altında tek devletli bir çözüme doğru gidildiği görülmektedir. Kudüs'ün İsrail'in başkenti olduğu, dünyadaki tüm Yahudilerin İsrail'e dönmesi garanti altına alınırken yerlerinden edilmiş Filistinli mültecilerin kendi topraklarına dönüş haklarının olmadığı bir çözümün ne kadar adil ve geçmişteki anlaşmalarla uyumlu olduğu tartışmalıdır.

Görüldüğü üzere İsrail ile Filistin arasındaki Oslo görüşmeleriyle başlayan süreçte imzalanan anlaşmaların pek çoğu, Rabin suikastıyla birlikte bağlamından koparılmaya başlanmıştır. Bu süreçten sonra İsrail, sadece kendi çıkarlarına uygun düşen hususlarda işlem tesis etmiş ve karşı tarafın hak ve menfaatlerini görmezden gelecek tek taraflı uygulamalarını sürdürmüştür. İsrail Yönetimi kendi güvenlik kaygıları ve ekonomik çıkarları için Filistin Yönetimi'nden anlaşmalara riayet etmesini bek-

lerken, Filistin Yönetimi'nin kendi kaderini tayin hakkı için anlaşmalarla öngörülen hususları ise ötelemekte hatta görmezden gelmeye devam etmektedir.

Anlaşmaların iptal edilmesine yönelik mülahazalar

Filistin Devlet Başkanı Mahmud Abbas tarafından Filistin Yönetimi ile İsrail arasındaki mevcut anlaşmalardan hangilerinin iptal edileceği tam olarak açıklanmadığından, muhtemel bir iptal durumunda nasıl bir sonuçla karşılaşılacağı kesin olarak kestirilememektedir. Ancak Mahmud Abbas'ın gerek iç siyasi çekişmeler gerekse İsrail Yönetimi ile yaşadığı sorunlar nedeniyle benzer açıklamaları daha önce de yapmış olmasına rağmen, şimdye kadar tek taraflı dahi olsa herhangi bir somut adım atmaması son açıklamanın İsrail'i caydırma amaçlı yapılan bir girişim olabileceği kanaatini kuvvetlendirmektedir. Kaldı ki açıklamanın peşi sıra, konunun kurulacak bir komisyona havale edileceğinin belirtilmesi bu konudaki belirsizliği de ortaya çıkarmaktadır.

Ancak bu açıklamanın İsrail'de yeniden seçim tarihinin yaklaştığı ve sözde yüzyılın barış planının açıklanmasının düşünüldüğü bir döneme denk gelmesi, bu seferki çıkışı önceliklerden daha farklı bir konuma getirmiştir. Zira hem seçim döneminin sağlıklı bir şekilde atlatılması hem de söz konusu planın hayata geçirilmesi için Filistin Yönetimi'ne ihtiyaç duyulmaktadır. Şimdye kadar ki süreçte, sözde plan için yapılan istişarelerde Filistin tarafı edilgen bir konumda

tutulsa da imza aşamasında karşı tarafın da iradesi esas olduğundan en nihayetinde Filistin Yönetimi'ni temsilen birilerinin orada olması gerekmektedir. Aksi takdirde bu plan bir barış planı veya anlaşma olmaktan ziyade dayatma olarak görülecek ve Filistin'deki halklara kabul ettirilmesi mümkün olmayacaktır.

“
Anlaşmaların iptal durumunda Filistin Yönetimi'nin meşruiyetini kaybedeceği ve masanın dışında kalacağı iddialarının gerçeği yansıtmadığı ortadadır. Zira şimdye kadar anlaşmalara sadık kalmayan tarafın İsrail olduğu ilgili tüm kesimlerce bilinmesine rağmen, İsrail herhangi bir yaptırıma maruz kalmamıştır.
”

Dolayısıyla Abbas'ın açıklamasının zamanlamasının gayet yerinde olduğu değerlendirilmektedir. Zaten sadece Filistin tarafının uymak durumunda kaldığı ve İsrail'in keyfine göre iştirak ettiği anlaşmaların iptal edilmesi durumunda sahada fazla bir şeyin değişeceği öngörülmemektedir. İsrail yönetiminin bu açıklamanın ardından Batı Şeria ve Doğu Kudüs'teki yeni yerleşim yerlerini onaylaması da onların nezdinde mevcut anlaşmaların bir kıymeti olmadığını göstermiştir. Hatta anlaşmaların iptali İsrail'in elini rahatlatacak ve ABD'nin de aşkın desteğiyle İsrail işgali kalıcı hale getirmeye çalışacaktır.

Bu sebeple Filistin Yönetimi'nin meşru haklarından taviz vermeden ve kendi kaderini tayin hakkını ve tüzel kişiliğini muhafaza edecek hükümler saklı kalmak kaydıyla, anlaşmalardan ulusal çıkarlarına ters düşenleri iptal etmesi en makul seçenek gibi gözükmektedir. İsrail'in seçicilik politikasına benzer şekilde Filistin Yönetimi, İsrail'in işini kolaylaştırmaktan ziyade saygıdeğer muhatap olarak masada kalmalı ve Filistin halkının da menfaatlerine uygun bir çözüm için mücadeleye devam etmelidir.

Anlaşmaların iptali durumunda Filistin Yönetimi'nin meşruiyetini kaybedeceği ve masanın dışında kalacağı iddialarının gerçeği yansıtmadığı ortadadır. Zira şimdye kadar anlaşmalara sadık kalmayan tarafın İsrail olduğu ilgili tüm kesimlerce bilinmesine rağmen herhangi bir yaptırıma maruz kalmamıştır. Aksine sert gücünü pekiştiren İsrail, süreç içerisinde taleplerini arttırmış ve bugün işgal ettiği toprakların asıl sahiplerini yok sayan bir noktaya gelmiştir. Bu nedenle Filistin Yönetimi, mevcut anlaşmalarda İsrail'e hükümlerle sağlanan anlaşma veya maddeleri iptal ederek Filistin halkının menfaatleri için masaya eşit haklara sahip taraf olarak oturmalıdır. Şimdye kadar izlenen politikanın doğru olup olmadığı Filistin halkının içinde olduğu durumdan gayet net şekilde anlaşılacaktır. Bu sebeple bundan sonraki süreçte daha cesur adımlar atılmaması halinde, Filistin'i güzel günlerin beklediğini söylemek gerçekçi olmayacaktır. ■